

LES ALTRES BÉSTIES DEL PESSEBRE

Jan Grau

El pessebre està farcit de personatges i de bèsties. Antigament n'hi havien molts més i tots tenien un significat o altre, alguns d'ells sorgits de la mitologia popular, d'altres de la vida quotidiana i d'altres de bíblics. Les figures del pessebre s'han anat reduint i molts d'aquests personatges han desaparegut, sobretot els mitològics i els bíblics. Per contra, els que fan referència a la vida rural, una vida rural romàntica i poc actual, són els que avui es mantenen, reforçant el protagonisme del Naixement i d'estrelles del pessebre com els Reis o el caganer.

Actualment les bèsties del pessebre, serveixen també d'elements pedagògics per als més menuts. Si passem llista més enllà del bou i la mula, ens trobem amb gairebé tot el parament d'una granja complerta, encara que escampats sobre la molsa i per la màgia de la imaginació contradiuen el fet que per Nadal, quan més fret fa, els animals són tots a les corts, cledes i corrals.

Comencem pels xais, que possiblement són els més abundants en els pessebres i tenen diversos motius per ser-hi. En primer lloc hi ha la simbologia que el xai és mansoi i innocent, equiparat moltes vegades a la bona gent i per extensió als cristians. Per aquest motiu es fa la metàfora de Jesucrist com a pastor i els xais referits als cristians. Aquesta simbologia de la innocència fa que els xais, juntament amb els pastors que els cuiden van rebre l'anunciació del naixement de Jesús dels primers, perquè com a pastors eren gent senzilla.

Segons la tradició popular, els xaiets van ser presents al portal de Betlem i van esdevenir un obsequi per part dels pastors. Els xais eren els animals que habitualment eren sacrificats per demanar alguna cosa o donar gràcies, l'exemple més clar el tenim amb la Pasqua en què el xai presideix la taula. Aquest obsequi dels pastors al nen Jesús, s'assimila simbòlicament al sacrifici de donar gràcies, en aquest cas pel naixement d'una niva era encarnada pel nen Jesús.

Uns altres animals presents en el pessebre són els porcs, rosats i rodanxons, que poc tenen a veure a com eren antigament. Els porcs d'abans, els que pasturaven eren bruns, com ho són encara els de les Balears o els d'algunes zones d'Extremadura. El fet de ser clars de pell es deu justament al fet que la raça ha evolucionat perdent el color en passar-se més hores tancats que a l'aire lliure.

El Nadal és una data propiciatòria d'abundància. En unes dates que la natura està dormida, que la terra no floreix ni dona fruits i que justament es mata el porc, és el principal element que ha de fornir d'embotits el celler. Antigament, a vigílies de Nadal els frares de Sant Antoni es passejaven amb un porc i propiciaven una rifa que tenia com a premi l'animal. El porc dins la simbologia animal és l'equivalent a l'alimentació i el màxim exponent d'abundància, dos conceptes que són presents permanentment en aquestes diades.

Els següents en aquest bestiar podrien ser els conills, habitualment massa grossos en relació als altres animals del pessebre. En aquest cas les llebres i per extensió els conills són el símbol d'una natura plena. El conill, malgrat sigui un animal de granja, sempre se'l considera amb un passat boscà.

A l'Europa central, el conill és l'element central de la Pasqua i el personatge que amaga els ous de colors, els cosins dels nostres ous de xocolata que presideixen les mones. A Dinamarca l'àpat de Nadal consta d'un primer plat de diversos tipus d'arengada i un segon de conill artificial. S'anomena així perquè dins d'un motlle en forma de conill s'hi posa carn picada d'aviram, de vacú i de porc. Si justament donen aquesta importància al conill és perquè no n'hi han i té un simbolisme equiparat al que hem explicat del xai.

En el pessebre hi han vaques i vedells, però no hi han braus perquè són massa agressius. En canvi també hi han cabres que tenen fama de tenir mal geni. La vaca i la cabra són sinònims de llet, l'alimentació bàsica que en un sentit humà és la primera que reben els nadons des pit de la seva mare. La vaca i la cabra són considerades unes mares excepcionals, com si el fet de donar llet pogués relacionar-se amb l'alletament humà. Possiblement la vaca l'hem de relacionar més amb la Mare de Déu que amb el nen Jesús.

Si donem un cop d'ull al llegendari popular, les imatges de Mares de Déu trobades, sempre són descobertes per algú innocent com un pastor i també per un bou o molt sovint una vaca. Sense deixar la saviesa popular, la vaca es relaciona amb la lluna i al fet fèrtil condicionat a les fases del satèl.lit. La Verge, abans de tenir el nen Jesús, és representada tot sovint amb una lluna als peus fent referència justament al factor fertilitat.

No ens podem oblidar la gallina i els pollets, la lloca que fins i tot té un nom que s'utilitza com a sinònim de marassa. La femella que vetlla pels seus menuts absorta al que passa al seu voltant i al marge del gall que va pel seu compte. Potser aquí podríem veure l'interrelació entre mare i fill, comparat a gallina i pollets, de la mateixa manera que veiem al gall tant al marge com el mateix Sant Josep, que en tota la història té un paper ben justet, bastant anònim i fins una mica galdós.

Pel pessebre també s'hi passegen les oques amb el coll dret. Les oques vigilants, encara avui residents del claustre de la catedral de Barcelona o del Capitoli romà. Són el símbol de la vigilància, sempre atentes i esdevenen perilloses, essent a vegades usades com a guardianes. Són les primeres de llevar-se, les darreres d'anar a dormir i es diu que tenen el son lleuger. No endebades la frase "anar a tancar els ànecs" vol dir anar a dormir, perquè els ànecs i les oques són els darrers en actiu a la granja.

En el pessebre no hi han gossos, ni gats i els ases només hi són de transport d'altres personatges com el capellà o de llenya i altres mercaderies que porta el traginer.

En el pessebre hi ha però el gall, que equivocadament posem prop de la gallina i dels pollets. El gall és el símbol del sol, el seu cant anuncia l'arribada del dia i per comparació el nou any, el nou temps, la nova era, tot plegat representat pel naixement de Jesús. El gall és l'anunciant de la llum i la calor, conceptes que el cristianisme es fa seus i són presents al Nadal més enllà de la religió. No cal oblidar que per Nadal ho il·luminem tot, amb espelmes i bombetes de colors, donant el màxim d'importància al caliu familiar centrat a la llar, que a la majoria de cases ja no és una llar de foc.

Jan Grau
21/11/98